

משנה ט'

משנה זו שבה לעסק בדיני אונאה והיא מפרטת דברים שאין בהם "אונאה", ואגב כך היא מפרטת בהם הלכות נוספות.

ביאור

בבא מציעא פרק ד' = ט'

¹ אלו דברים שאין בהם דיני אונאה, ואין המתאנה זכאי לתבע את בטול המקח ולא את החזר האונאה: עבדים; שטרות - מלוה המוכר זכיות גבית חוב שבשטר; קרקעות; הקדשות - כגון, גזבר המוכר חפצים של הקדש.

¹ אלו דברים שאין להם אונאה, העבדים, והשטרות, והקרקעות, וההקדשות. ² אין להן לא תשלומי כפל ולא תשלומי

פטורם של כל אלו נדרש מן הפסוק האוסר אונאה^א: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו." "ממכר" - משמע דבר הנקנה בעצמו, למעט שטרות שהם עצמם אינם שוים ממון אלא מקנים זכיות גביה בלבד. "מיד" - משמע דבר הנמסר מיד ליד, דהיינו מטלטלין, למעט קרקעות. דין עבדים וזה לדין קרקעות, לפי שעבדים הוקשו בתורה בדיניהם לקרקעות. "איש את אחיו" - למעט הקדש שהוא ממון גבוה.

המשנה מציגת הלכות נוספות שאינן נוהגות בארבעת הדברים האלה:

² הגונב עבדים, שטרות, קרקעות או חפצי הקדש, אינו מתחייב כפל גנב בתשלומי כפל, ואם גנב שור או שדה של הקדש וטבחם או מכרם אינו מתחייב כפל גנב בתשלומי

י"ב
בטבת

יום א'
פר'
שמות

(סנהדרין כו)

היום נלמד:

משנה

בבא מציעא
פרק ד' משנה ט'

גמרא

מדרש הגדול,
שמות, ב/כב

תובנה מרגשת

להשאיר את
הצלקת

לך ולמשפחה

מסכת סנהדרין

דף כ"ו

זוהר

כי תצא רעו:

הלכה

שליח ציבור
הלכה ח"י

מקורות והערות

א. ויקרא, כה/ד.

בבא מציעא פרק ד' ט' = ט'

ביאור

אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, כִּי הַתּוֹרָה
מַעֲטָתָם מִחַיִּיבִים אֵלָיו.

כְּמוֹ כֵן, שׁוֹמֵר חֲנָם אֵינוֹ מִתְחַיֵּב
שְׁבוּעָה עֲלֵיהֶם אִם קָבַל עַל עֲצָמוֹ
לְשִׁמְרָם וְאָבְדוּ, וְשׁוֹמֵר שְׂכָר אֵינוֹ
מִתְחַיֵּב עֲלֵיהֶם בְּתִשְׁלוּמִים, כִּי
הַתּוֹרָה מַעֲטָה דְבָרִים אֵלֶּה מִחַיִּיבֵי
שְׁמִירָה.

אָדָם מִתְחַיֵּב בְּאַחֲרֵיּוֹת קָרְבָן, אִם
גֵּר "הָרִי עָלַי קָרְבָן", לְפִי שְׁעָלִיו
לְכַבֵּעַ אֶת הַתְּחִיבוֹתָיו גַּם אִם אָבַד
הַקָּרְבָן; אוֹ אִם הִתְחַיֵּב קָרְבָן חֲטָאת,
לְפִי שְׁחוּבָה עָלָיו לְכַפֵּר עַל חֲטָאוֹ.

אָדָם אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּאַחֲרֵיּוֹת קָרְבָן אִם אָמַר: "בְּהֵמָה זוֹ קָרְבָן", לְפִי
שְׁהַקְדִּישׁ בְּהֵמָה זוֹ אֶךְ לֹא הִטִּיל עַל עֲצָמוֹ חַיִּיב הַבָּאת קָרְבָן, וּלְפִיכֶּךָ אִם
אָבְדָה - פְּטוּר.

³ רַבִּי שְׁמַעוֹן חוֹלֵק לְגַבֵּי פְטוּר אוֹנָאָה בְּבִהְמַת קְדָשִׁים, וְהוּא מְסִיגוֹ:
בְּהֵמוֹת קָרְבָן שְׁבַע־לֵיהֶן חַיִּב בְּאַחֲרֵיּוֹתָן, שְׂאֵם יָמְתוּ אוֹ יֵאבְדוּ יֵהָא עָלִיו
לְהֵבִיא קָרְבָן אַחַר תְּחִיבָתָהּ - נְחֻשְׁבוֹת מִמּוֹן בְּעֲלִיָהָ, וְנוֹהֲגִים בְּהֵן דִּינֵי
אוֹנָאָה; וְרַק בְּבִהְמוֹת שְׂאִין הַבְּעֵלִים חַיִּב בְּאַחֲרֵיּוֹתָן אֵין נוֹהֲגִים דִּינֵי אוֹנָאָה.
אֶפְשָׁרוֹת אוֹנָאָה בְּמַכִּירַת בְּהֵמָה הַמְקַדְּשֶׁת לְקָרְבָן תִּתְכַּן בְּקָרְבָן שְׁנַפֵּל
בוֹ מוֹם, שְׁבַע־לִיו מוֹכְרוֹ לְאַחַר, וּבְכֶּךָ הוּא יוֹצֵא לְחֵלְקֵין, וְהַדְּמִים הַמִּתְקַבְּלִים
תְּמוֹרְתוֹ מִתְקַדְּשִׁים בְּקֻדְשַׁת הַקָּרְבָן שְׁנַמְכְּרֵי; כְּגוֹן: אִם מְכַר עוֹלָה, יִקְנֶה
בְּדָמִים בְּהֵמָה תְּמִימָה וְיִקְרִיבָנָה לְעוֹלָה.³

טַעְמוֹ: רַבִּי שְׁמַעוֹן נוֹקֵט שְׁ"דְבָר הַגּוֹרֵם לְמִמּוֹן - כְּמִמּוֹן דְּמִי". כְּלוֹמַר:
חֶפֶץ שְׂאֵינוֹ מִמּוֹן שֶׁל פְּלוֹנִי, אֶךְ הוּא גּוֹרֵם לוֹ זְכוּיֹת מִמּוֹן - הָרִי אוֹתוֹ
אָדָם נְחֻשֵׁב בְּעָלִיו. בְּמַקְרָה דְּנֵן, הַבְּהֵמָה גּוֹרְמַת לוֹ פְטוּר מִחַיִּיבוֹ לְהַבָּאת
קָרְבָן, שְׁהָרִי אִם תֵּאבֵד יִתְחַיֵּב לְהַפְרִישׁ אַחֲרָת, וּבְהַבָּאתָה הוּא פּוֹטֵר אֶת
עֲצָמוֹ מִחַיִּיבוֹ, וּלְפִיכֶּךָ הוּא נְחֻשֵׁב כְּבַעַל הַקָּרְבָן.
יֵצֵין כִּי לְדַעַת כְּמָה רֵאשׁוּנִים³ גַּם בְּקַרְקַעוֹת וּבִיתֵר הַדְּבָרִים שְׁנַמְנוּ

אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה, שׁוֹמֵר
חֲנָם אֵינוֹ נִשְׁבַּע וְנוֹשֵׂא
שְׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם.³ רַבִּי
שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, קְדָשִׁים
שֶׁהוּא חַיִּב בְּאַחֲרֵיּוֹתָן,
יֵשׁ לְהֵן אוֹנָאָה.
וְשְׂאֵינוֹ חַיִּב בְּאַחֲרֵיּוֹתָן,
אֵין לְהֵן אוֹנָאָה.

מקורות והערות

ג. ראה רש"י, דף נו"א, ד"ה והקדשות. ג. רמב"ן, ויקרא, כה/ז, ועוד.

ביאור

בבא מציעא פרק ד' ■ ט'

במשנה שאין להם אונאה, יש אסור להונות, ואין כונת המשנה אלא שאין המתאנה יכול לבטל את המקח ולא לדרש החזר בספי. לכל הדעות, לכתחלה אסור להונות גם בדברים שפרטו במשנה, מפני אסור גנבת דעת.⁷

אף על פי שההלכה שאין אונאה בקרקעות היא גזרת הפתוב, יש ראשונים⁸ שנתנו לה טעם: לפי

שקרקע היא דבר הקיים, דרך בני אדם למחול על יקור דמיה אף אם נתאנו הרבה.

⁴ רבי יהודה אומר: אף המוכר ספר תורה, בהמה ומרגלית, אין להם אונאה.

טעמו: ספר תורה - אי אפשר לשום בדמים את ערכו האמתי של חפץ רוחני, ומחיר השוק שלו אינו אלא ענין של הצע ובקוש, אך באמת ספר תורה שזה יותר מכל דמים. בהמה - אפשר שאדם צריך דוקא את הבהמה שרכש כי היא מתאימה לו לזוגה לחרישה עם בהמה דומה לה בכחה, ומרגלית אפשר שהוא חושק דוקא בה, כגון שהיא מתאימה לו לתכשיט כל שהוא שיש בו כבר מרגלית דומה; ולפיכך היה מסכים לשלם עליהם דמים יתרים. עם זאת הגמרא מבהירה כי גם לשיטת רבי יהודה יש בהם אונאה אם מכרם בכפול מדמיהם!¹

אמרו לו חכמים: לא אמרו רבותינו שאין אונאה אלא בדברים השנויים בתחלת המשנה, קרקעות, שטרות, עבדים והקדשות.

⁴ רבי יהודה אומר,
אף המוכר ספר תורה,
בהמה ומרגלית, אין
להם אונאה. אמרו לו,
לא אמרו אלא את
אלו:

מקורות והערות

לכאורה, לטעמו של רבי יהודה לספר תורה אין אונאה ואפילו ביותר מכפול בדמיו (ראה תורת חיים, סם).

ד. סמ"ע, ח"מ, סימן רכ"ז, ס"ק נ"א. ה. ספר החינוך, מצווה של"ז. 1. ראה גמרא, דף נח/ב.

כף הַצַּר סִימָנִים לְהַצְלָחָה

כדי להצליח, עליך לעבד לפי כללים מסוימים שקבעת לעצמך מתוך הנסיון. איך תהפך אותם לחלק ממך, כדי שבזמן אמת תצליח להביא אותם לידי בטיח?

ביאור

בגיל צעיר מאד, מצא את עצמו משה רבנו גלמוד ובודד. מגיל שלשה חדשים הוא חי בארמונו של פרעה, בבנה המאמץ של הנסיכה בתיה, שמשתה אותו מהיאור. יום אחד יצא משה החוצה להשתתף בסבל אחיו, ובשראה מצרי מתעלל ביהודי הוא הרג את המצרי. הדבר נודע לפרעה, ומשה נאלץ להמלט ממצרים, בטרום יובל אל הגרדום. הוא נדד למדן, הכיר את משפחת יתרו, ונשא את צפורה, אחת משבע בנותיו של יתרו.

כאשר נולד לו בנו הבכור הוא קרא לו "גרשום", מלשון: גר - שם. "כי אמר, גר הייתי בארץ נכריה" - אני גר במקום רחוק, זר ומנפר, "ארץ נכריה" היא לי כעת, וכך לעולם. אינני מתכוון להשתקע כאן לעולם, אין זה מקומי, ואני כאן רק בגלל האלוץ.

רבי אלעזר המודעי מוסיף, שמשעה התכוון גם לבדל את עצמו מתושבי מדן, שהיו עובדי עבודה זרה. "נכריה" מלשון "נכר יה", הם מנכרים לה, ואלו אני עובד את ה' בלבד.

כל הסבות הללו נכונות מאד, אבל איך הן קשורות לילד שנולד? מדוע

מדרש הגדול, שמות, ב/כב

"ותלך בן, ויקרא את שמו גרשם, כי אמר, גר הייתי בארץ נכריה".
 רבי יהושע אומר: ארץ נכריה היא לי בודאי.
 רבי אליעזר המודעי אומר: בארץ נכריה, בארץ נכר יה, שהרי כל העולם פלו עובד עבודה זרה, ואני עובד את מי שאמר והיה העולם, שנאמר: "אל אלהים ה' דבר, ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מבאו".

לקרא לתינוק "גרשום" בגלל שהאבא מרגיש שהוא בארץ נכריה, והוא גר עראי ולא תושב קבע?

ספר "ברכת מרדכי"^א מסביר, שמשנה רבנו הרגיש צריך לחזור ולשנן לעצמו כל הזמן, שהוא שונה מהאנשים שהוא מתגורר אתם. חותנו, יתרו, היה המנהיג והכומר הראשי באזור! בבית הזה הוא גר, ומשה ידע שטבעו של אדם, שגם מה שנראה לו מובן מאליו, עלול להשכח ולהתעמעם, שכן הזמן עושה את שלו, והשפעת החברה היא חזקה מאד. אדם שפמעט קפח את חייו בתאונת דרכים, ינהג אחר כך כמו קצין בטיחות ראשי, יתחיל לאותות 400 מטר לפני פניה, לא יצא לעקיפה בלי להסתכל ארבע פעמים בכל המראות, לא יאיץ ולא יעצר בחדות. נסיעה לפי הספר. כמה זמן זה יחזיק מעמד? אחרי שבוע-שבועים כבר אפשר לראות שנוי הרפיה, וכעבר תקופה, הכל יכול להשכח כלא היה.

במהלך החיים אנחנו צוברים המון נסיון, יש לנו ארסנל של עצות חכמות ונכונות שביבולתן להועיל לעצמנו ולאחרים. עד כמה אנו משתמשים בהן, ואיך נגרם לעצמנו להקשיב לעצות של עצמנו?

משה רבנו ידע את החלשה האנושית הזו, לשכח תוכנות ומסקנות שבשעתן היו ברורות וחדות בתער, ולכן הוא עשה לעצמו תוכנת קבועה, יומיומית ואפלו שעתית. בכל פעם ש"צריך לחתל את גרשם", "גרשם רעב", "גרשם מחיר", "גרשם בא לאבא", הוא שנן: גרשם, גרשם, גרשם. אני כאן גר, לא תושב קבע, אינני רוצה להתערות בהם.

חלפו שנים רבות, משה לא שכח את אחיו המספנים במצרים, וברגע שהגיעה אליו הקריאה "לך שוב מצרים", הוא היה מוכן ודרוך, ומיד יצא לדרך.

כדי לקבע את הכללים החיוניים לנווט בדרך אל ההצלחה, הפך אותם לחלק ממך באמצעות שזירת תוכורות קבועות.

להשאיר את הצלקת

תובנה
מרגשת

דסטון יומי שיאיר לכם את היום

אָבן הַשְּׁתִּיָּה

תמונה של האבן תחת כפת הסלע שכנראה היא אבן השתייה

בְּקוֹדֶשׁ הַקּוֹדְשִׁים
שְׁבֻבִית הַמִּקְדָּשׁ
הִיְתָה אָבֹן שְׁבֻלְטָה
מִהַקְרָקַע וְעָלֶיהָ
הוֹנַח אֲרוֹן הַבְּרִית.

הָאָבֹן הַזֶּה הִתְנַלְתָּה
בְּתַקוּפַת הַנְּבִיאִים
הָרִאשׁוֹנִים, עַל
יְדֵי שְׁמוּאֵל הַנְּבִיא
וְעַל יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִבִּינוּ אֶת

חִשְׁבֹּתֶיהָ, וְהֵם קָרְאוּ לָהּ "אָבֹן הַשְּׁתִּיָּה". "שְׁתִּיָּה" מְלֻשׁוֹן
תְּשֻׁתִית וְיִסוּד, כִּי מֵהָאָבֹן הַזֶּה נִבְרָא הָעוֹלָם, וְהִיא הַיְסוּד
שֶׁל הָעוֹלָם.

רַבֵּי דָּוִד בֶּן שְׁלֹמֹה אָבֹן זְמָרָא, שְׁחִי לְפָנָי כְּאַרְבַּע מֵאוֹת
וּחְמִישִׁים שָׁנִים, כּוֹתֵב בְּסִפְרוֹ שׁו"ת רַדְב"ז, כִּי מִבְּנֵה "כִּיפַת
הַסְּלַע" שֶׁבָּנוּ הַמוֹסְלְמִים עַל הַר הַבַּיִת (לְפָנָי כ־1,300 שָׁנָה),
נִבְנְה בְּדִיוֹק מֵעַל אָבֹן הַשְּׁתִּיָּה, לָכֵן הוּא מְכוּוָּנָה "כִּיפַת
הַסְּלַע" כִּי הוּא נִבְנְה מֵעַל הַסְּלַע - אָבֹן הַשְּׁתִּיָּה. מִבְּנֵה כִּיפַת
הַסְּלַע הוּא הַמְּבִנְה בְּעַל הַגַּג הָעָגוּל הַמְצוּפָּה בְּזָהָב.

שמור מפל המזיקים

כי תצא רעו:

תרגום

אשה שהיא מעץ החיים, אין דינה כאלה שהם מאילן עץ הדעת טוב ורע, שאותו עץ החיים, צדיק וטוב לו. ובשבילו נאמר (משלי יב, כא), "לא יאנה לצדיק כל און", ולא לבת זוגו הצדקת. ולמדנו משרה בבית פרעה, שלא היתה לו רשות להתקרב אליה.

אתתא דאיהי מאילנא דחיי, לאו לה דינא פאלין דאינון מאילנא דעץ הדעת טוב ורע, דההוא דאילנא דחיי, צדיק וטוב לו. ובגיניה אתמר, "לא יאנה לצדיק כל און", ולא לבת זוגו צדקת. ואוליפנא משרה בביתא דפרעה, דלא הוה ליה רשו למקרב בהדה.

שלמה המלך החכם מפל אדם אמר (משלי יב, כא): "לא יאנה לצדיק כל-און, ורשעים מלאו רע". ופרש הרלב"ג: לא יקרה לצדיקים שום דבר און, כי השם יתברך ישמרם מהאון שיחשבו עליהם הרעים באופן שלא יזקו בו, וגם ישמרם מהאון במדות וברעות על דרך ההשגחה. ואמנם הרשעים מלאו רע מפל אלו הפנים, כי אין השם יתברך משגיח בהם לשמרם מהם. מבאר מדבריו שישנה שמירה מיחדת על הצדיק מפל המזיקים, ואף מטעיות שכליות ומגפילות מוסריות - הפל לפי צדיקותו. וכן להפך, ככל שאדם מרשיע ולא שומר את החקים האלקיים, ההשגחה סרה ממנו והוא נעזב להנהגת הטבע ומקריו בחקיות הרגילה של העולם. ויש בזה המון מדרגות בינים, שפכל שהאדם מתעלה אזי ההשגחה והשפע מאירים בו, וככל שיורד ונשלט על ידי הצד הנמוך והבהמי שלו כף הטבע ומקריו שולטים בו. ידיעה זו שיכת לכל אדם ולכל יום, שיתכן יום שבו האדם מתעלה ואזי רמת ההשגחה עליו בבחינת צדיק, ואלו למחרת יהיה להפך חס ושלום. שהאדם נדון בכל רגע ורגע ומשגח לפי אותה השעה ממש.

ח. יִרְנָן לְהַקְבֵּה

מי שזכהו הקב"ה בקול נעים, ירנן להקב"ה בשמחה של מצוה, ולא בדברי רשות. וכל שכן שלא ישיר שירי עגבים, שבוה עונו גדול מנשא²⁴.

ט. המסלסל בקולו

כתב ה"שלחן ערוך", ששליח-צבור שמאריך בתפלתו כדי שישמעו את קולו הערב, אם עושה כן מחמת ששמח בלבו על שנותן הודאה להשם יתברך בנעימה, תבוא עליו ברכה. והוא שיתפלל בכבוד ראש ועומד באימה וביראה. אבל אם פגנתו להשמיע את קולו ושמח בקולו, הרי זה מגנה²⁵.

י. שליח הצבור לא יאריך

אף על פי שיחיד המתפלל רשאי להאריך בתפלתו, מכל מקום שליח הצבור לא יאריך בתפלתו, ושליח-צבור שמאריך בתפלתו לא טוב עושה, מפני טרח הצבור²⁶.

גם בתפלת הלחש שמתפלל שליח הצבור, מצינו בדברי הפוסקים שראוי לשליח הצבור שיהיה לו דרך ארץ ומוסר עם הצבור, ולא יאריך בתפלתו להטריח על הצבור בהיותם ממתנינים לו²⁷. וכבר אמרו עליו על רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו, ומוצאו בזוית אחרת²⁸.

מקורות והערות

24. ספר חסידים סי' רנ"א הובאו דבריו במ"ב סי' נ"ג ס"ק ל"ד. 26. שם.

ובערוך השלחן שם סעי' י"ג. 27. שו"ת הר"י מנאש סי' ק"פ.

28. סי' נ"ג סעי' י"א. 28. ברכות דף ל"א ע"א.